

Harry Schichter hű maradt esküjéhez

Ita Jován Popovics

Ezerkilencszáznegyvenegy augusztusában, amikor egész Szerbiában, sőt még Belgrád környékén is, szinte egyik napról a másikra elkezdtek a partizánegységek, különös embercsoportok vonulni az országúton és az ösvényeken. Egy ilyen csoportban bandukoltam én is a grabováci erdő felé, ahol egy partizánosztag állomásozott. Útközben utólértünk egy hozzánk hasonló csoportot. A menetelők között egy ifjút pillantottam meg. Sovány, nyurga termetű, szeplős, fehérarcú, hirtelenszöke volt és világoskék élénk szeme fölött alig látszó szemöldök rajzolódott ki halványan. Valami esőköpenyféle volt rajta, fejét pedig egy valaha divatos, de már elnyűtt kalap fedte. A két csoport-hoz tartozó elvtársak között kifejlődött élénk beszélgetésben nem vett részt, csak firtorgott, annak jeléül, hogy a beszélgetést élénk figyelemmel kíséri, azaz kísérné — ha megértené. Arcának szolgálatkész és odaadó, egyszersmind zavart és habozást eláruló kifejezéséről mindjárt megéreztem, hogy semmit sem ért a beszélgetésből. Arca rendkívül mozgékony volt: minden egyes izma úgy táncolt, mintha külön életet érne.

A tömzsi, fekete, durva emberek látszó Velja soffőr beszélt róla:

— Sok bajunk volt vele az úton. Sehogy sem tudtuk megérteni egymást; mi nem tudtuk az ő nyelvén, ő meg a miénket nem érti, ezért a parasztnak azt mondtuk, hogy néma. Állandóan kérdezni akart valamit — és mint szenvedélyes dohányzó — mindig gyufát kért, hogy rágyújthasson. Jelekkel kellett figyelmeztetnünk, hogy ne kérdezzen semmit, sőt még arról is meggyőztük, hogy a falvakban nincs gyufa. A parasztnak így is bizalmatlanok voltak vele szemben, csak nehezen engedték meg, hogy a szénában meghálhassunk. Hát még ha meghalották volna, hogy németül beszél — és hozzá még gyufát kér: Nem tudták volna, mit jelent mindez, kik vagyunk, mit akarunk. Hej, de sok bajunk volt ezzel a mi németünkkel! — sóhajtott fel tréfásan Velja és barátságosan megveregette az ifjú vállát. A német felhúzta keskeny szemöldökét és zavartan, de szívből elnevette magát, érezte, hogy róla beszélünk.

Útközben szóba elegyedtem vele. Összerezent, amikor németül szólítottam meg. Berlíni tolvajnyelven, olyan gyorsan beszélt, hogy a szavak egybefolyva hömpölyögtek — így mondott el egy zűrzavaros mesét arról, hogy a német hadseregben szabotált és ezért a katonai

rendőrség halálra ítélte, azonban betegségét szinlelve kórházba került innen pedig megszökött.

— Mert, tudod, a németek először meggyógyítják az elítéltet és csak azután hajtják végre rajta az ítéletet.

Hosszan beszélt erről, megemlítette Szkoplyét, Szarajevót, Becskereket, az ötödik hadoszlopot, amelyet gyűlöl, megemlékezett nőkről, akikkel kapcsolatba került, szólt valami kommunista nagybácsiról, Berlinben élő anyjáról és húgáról, akik nem tudják, mi van vele. Az elbeszélte események áradatából csak azt az egyet láttam tisztán, hogy valami komolytalan, gyerekes kalandba keveredett, ami talán sértette, de nem veszélyeztette a német hadsereg fegyelmét. Olyan büszkeséggel beszélt a halálos ítéletről, mintha magának Hitlernek adta volna meg a kegyelemdőfést.

Ez a német repülő és páncélos hadnagy valóságos gyermek volt még, igazi kölyök. Tizennyolc éves fejjel került a véres és szörnyű háborús kalandba, amely — amíg a németeknek kitizedő sportnak látszott — kezdetben neki is tetszett. Tetőtől-talpig katona volt — katona, aki szereti a háborút, de nincs tisztában a lényegével.

Gyors előadása kissé elfárasztott. Ezzel a sok beszéddel akarta pótolni többnapos hallgatását. Beszéd közben mindüntalan megkérdezett:

— Érted?

Félbeszakítottam:

— És hogy érzed magad most? Érzel-e valami megkönnyebbülést, valami boldogságot, hogy megszabadultál attól a lidércnyomástól?

Rámnézett világos, szemöldöknélküli szemével és elfintorította arcát.

— Tudod, én német vagyok. Megmenekültem a haláltól, de gondolhatod, milyen érzés hetekig abban a bizonytalanságban élni, hogy mint becstelen katonát, mint árulót agyonlőnek. Életben maradtam. De én német vagyok és másképp érzek, mint ti. Ti a saját szabadságotokért, idegenek ellen harcoltok, én azonban a saját népemmel állok szemben. De veletek vagyok és veletek is maradok. Maradok, ebben biztos lehetsz. Tudod, én az Internacionáléért harcolok — mondta és jelentősen nézett rám, mint egy gyerkőc, aki nagy szavakat mond, de nem érti igazi értelmüket.

— Élve senki kezébe nem kerülök. Gyűlölöm... mérhetetlenül gyűlölöm őket, éppen úgy, mint Ti az ötödik hadoszlopot. Gyűlölöm... mérhetetlenül gyűlölöm őket.

Nem akartam kiábrándítani azzal, hogy mi nem az Internacionáléért, hanem nemzeti felszabadulásunkért harcolunk. Megkérdeztem, mit gondol Hitler hadseregéről, összeomlik-e rövidesen. Mereven a semmibe, maga elé nézett, összeszorította keskeny ajkát és nemet intett.

— Erős hadsereg az. Nem megy az olyan könnyen fönkre, nem is züllik szét egyhamar...

E szavakból a hadseregéhez hűtlen katona szomorú büszkesége csendült ki, de a szégyenkezés is kiértett belőlük, mert elhagyott bajtársaikból hiányzott az öntudatnak és lázadásnak a szelleme, amit sokan

elvártak tőlük. De a katonai dolgok ismerőjének biztonsága is színt adott ezeknek a szavaknak:

— Féltre kell tenni az illúziókat! Ez a hadsereg már mélyen bele-gázolt a háborúba és minél súlyosabb helyzetbe kerül, annál kétség-beesettebben fog védekezni — mondta arcomat kémelve. Azt akarta látni, meglátszik-e vonásaimon a gyors és könnyű győzelem reménye.

Az úton egy fekete szörmekucsmás alak tűnt fel, vállán hanyagul átvetett puskával, bombákkal és revolverrel az övében. Az első pillanatra csetniknek látszott. Csak miután közelebb jött, láttuk meg sapkáján a nagy, vörös csillagot. A partizánok akkor még nem viselték a vörös csillagot saját jelvényükként. Ismeretlen, új érzés lopódzott szívünkbe: ez volt az első partizán, akivel találkoztunk. Magabiztos, vidám, rettenthetetlen volt, mint aki senkitől és semmitől sem fél.

Észrevettem, mily feszülten figyel Harry. Túláradó örömben megkérdeztem tőle:

— Mit szólsz, milyenek a mi partizánjaink?

Harry kissé elgondolkozott, majd fölrazva magát gondolataiból, így válaszolt:

— Nem lehet ezt az első pillantásra megmondani. De azt hiszem, megfélemlíthetetlenek vagytok: mindent mozgósítottatok a harcra és, az ellenségre nézve ennél nincs szörnyűbb!

Észrevettem, hogy még mindig második személyben beszél rólunk, még mindig „ti” vagyunk neki, még mindig nem számolt le sok mindennel, még most is „hozzájuk” fűzi valami, még nem találta meg a helyét.

Akkor még hihető volt, hogy a német katonák között lesznek olyan emberek, akik szembeszállnak majd a hitleri célkitűzésekkel, hogy lesznek majd közöttük lázadók, akik a mi oldalunkra állnak a fasizmus elleni harcban. Gyűlöljük a fasizmust, de a német nép egy részére még számítottunk; gyűlöletünk akkor még nem tett szert arra a nagy tanulságra, amit később szerzett, miután velejéig megismertük az ellenséget. Harry, a kisszámú átpártolt szökevények egyike, mellettünk döntött, elszánta magát a hitlerizmus elleni harcra, azonban még kételyei voltak, miként viselkedjék a „német néppel” szemben. Ösztönösen megéreztem, mi kínozza ennek a német gyerkőcnek a lelkét.

Megkérdeztem, mi volt, mielőtt katona lett.

— Orvostanhallgató — felelte és az orvostudományról kezdett mesélni. Már akkor sem hittem, hogy valaha is beleszagolt volna az orvostudományba, amikor pedig olyan nyelven, amely alig hasonlított Goethe és Thomas Mann nyelvéhez, arról beszélt, hogy látott egy színdarabot, amelyben az ördög megkísértette Faustot, a varázslót, meggyőződtem arról is, hogy vajmi kevés köze lehetett a német kultúrához. Igen, Harry a hitlerizmus gyilkos légkörében nőtt fel, amelyben a német kultúra is megrokkant. Gyerekesen hencegő, kissé szélhámoskodó, de egyenes-lelkű volt — én legalább ilyennek láttam és nagyon megkedveltem, már az úton egészen közelinek éreztem magamhoz.

A században, ahol örömmel fogadták az új elvtársakat, Schichter Harry volt a kíváncsiság, kérdezősködés és kételkedéssel vegyes rokon-

szenv tárgya. A mi első németünk! Az elvtársak, különösen a fiatal parasztok, csaknem megtapogatták, mint valami különös állatot és furcsa jelbeszéddel érintkeztek vele. Ez az érdeklődés némileg hízelgett neki, igyekezett a figyelmet — különösen az elvtársnőket — magára vonni, de végül is megúnta és megkért, mondjam meg az elvtársaknak, hogy ő is olyan ember, mint a többi, hogy hozzánk tartozik és nem állatkereti példány.

— Primitívek a maga elvtársai — mondotta látszólag fölényes, csirkefogós fintorral — de ördögös fickók.

Hogy minél népszerűbb legyen a „primitív”, de ördögös fickók között, úgy ugrált, mint valami majom a fán — tótágast állt, kezén járt, puskafogasokat mutatott be, amelyek — tekintettel sudár, szinte törékeny testalkatára — bámulatba ejtettek mindenkit. Ez a vékony, fiús test ruganyos és acélos volt, megerősödött a német kiképzés folyamán és a kétéves háborúskodás erőfeszítéseiben, mialatt végigjárta és keresztül repülte a leigázott Európa majdnem minden országát.

Az elvtársak a törzsnél tudták, hogy Harryt megbízható összekötő irányította hozzánk, hogy magatartását ellenőrizték, mégsem bíztak meg teljesen benne. Nekem parancsolták meg, hogy legyek tolmács, titkos őre, hogy állandóan, de különösen a harcokban, mellette legyek. A Kócsa-osztag parancsnoka — törékeny, vékony, túlfinomult irodalmárból lett erélyes, bajszos harcos — mondta ezt nekem határozatlanul, de köteleességszerűen. Századparancsnokunk, Radenkó, a bátor és hallgató fiatal paraszt, kissé sandán nézve rám, mint mindig, amikor valami fontosat akart mondani, így szólt hozzám:

— Mihelyt látod, hogy valami rosszban sántikál, löj!

A titkos őr szerepe egyáltalán nem volt könnyű, mert Harry valószínűleg rohant a veszélybe, fürge volt, mint a mókus, az ismeretlen terepen félig katonai, félig állati ösztönrel tájékozódott, úgy, hogy alig értem utól, néha pedig el is veszítettem szem elől.

Én azonban bíztam benne.

Az elvtársak megszerették és azóta, hogy meggyőződtek rettenthetetlen bátorságáról, minden bizalmatlanságuk teljesen eltűnt. Figyelmeztetnem kellett őket, hogy vakmerősége még nem bizonyítja azt, hogy nem meghatározott feladattal, nem mint kém és diverzáns jött közénk. Csaknem megharagudtak rám.

— Légy te olyan katona, mint ő és akkor papolj! — vetette oda nekem a többi elvtárs helyeslése mellett a kis berzenkedő Milos, aki büszke volt arra, hogy éppen ő mentette ki Harryt a kórházból.

A században lévő elvtársnők — akkor még csak néhányan voltak — szinte kényeztették Harryt, amit ő, mint valami elkapatott kölyök, tudatosan kihasznál. A hódító náci hadseregben eltöltött kétévi katonaszkodás alatt megszokta a „hódító” modort bizonyos fajtájú nőkkel szemben és nagyon csodálkozott a partizán férfiak és nők közti viszonyon. Kissé csalódottnak érezte magát, hogy nem anarchizmusra hajló romantikus bandára talált és hogy a közösségi élet előfeltétele a szinte aszkétai lemondás volt az érzéki örömeiről. Azonban annál inkább megbecsülte ezt az állapotot, amikor látta, hogy ez az elv nemcsak szavakban,

hanem tetteikben is megnyilvánul s hogy még férj-feleség is feláldozza személyi kapcsolatait a harci egység érdekében. Elvtársnőink tiszteletet keltettek benne bátorságukkal, komolyságukkal és kifogástalan erkölcsükkel. Megérezte, hogy ezek újveretű nők, olyanok, amilyeneket ő eddig még soha sem látott, de mégis „hölgyeknek” tekintette és beszéd közben így is szólította őket. Elvtársnőink minden bajtársai szemben egyformán viselkedtek, Harry iránt még is valami különös figyelmet tanúsítottak, talán azért, hogy meggyorsítsák teljes átalakulását, hogy minél kevésbé érezze magát idegennek — nagyon ellenszenves származású idegennek.

A pihenés óráiban Harry menyasszonyáról mesélt, akit talán soha sem fog látni és aki semmit sem tud róla. Az volt a benyomásom, hogy ez a menyasszony soha sem létezett, de Harry képzeletében élt, sőt a fiatal német vágyódott is utána. Beszélt nekem általában „a lányokról” is, akik ifjúi képzeletét foglalkoztatták. A fasiszta hadseregben töltött korábbi életének nyomaitól még nem szabadult meg teljesen. Mutatott néhány fényképet, amelyen a többi német katonához hasonlóan, győztesként fényképezette le magát a leigázott nép valamelyik félmeztelen asszonya mellett. Csak amikor észrevette, hogyan nézek rá, szégyellte el magát, s zavartan tette el a fényképet. Egyszer pedig összetépte és elégette valamennyit.

Egy csetepaté után, amelyben közösen vettünk részt, elárulta nekem, hogy nagyon tetszik neki az egyik elvtársnőnk. Sőt nem tudja, nem szeretett-e belé. Ez az elvtársnő magas, fekete és sötétszemű fiatal asszony volt: arcát rejtett bánat árnyékolta, ami különös szépséget kölcsönzött vonásának. Férje nemrégiben, az első harci tevékenykedések közben, egy áruzó elfogatásakor, meggonddalosan vakmerősége miatt elesett. Férjének, a szomszédos tárnavausi század politikai biztosának hősi halálát nem tudták vele azonnal. Felesége csak néhány nap múlva tudta meg a gyász hírt és sötét kétségbeesés fogta el. Megrázó és a harcban, amelybe mindenki minden áldozatra készen ment, szokatlan volt az a szólan közömbösség, amelynek teljesen átadta magát, ahogyan a titkon hullajtott könnyektől kisért szemekkel, dermedten nézett maga elé. Az elvtársak és elvtársnők igyekeztek hatni rá, hogy győzze le fájalmát, hogy öntudata segítségével emelkedjék egyéni szerencsétlensége fölé. A fiatal özvegy fokozatosan győzedelmeskedett is egyéni katasztrófája felett. Végezte kötelességét, gépelte a törzs levelezését és a környék népének szánt röpiratokat, gyakorlatozott, résztvett a beszélgetésekben és vitákban, sőt zengő, lágy hangján már énekelt is a többiekkel. Az akkor szünetelt partizándalokat énekelte; ezeken a dalokon keresztül fájalma a nép fájalmának, gyűlöletének, dacának, reményének erejével hatott. Időnként azonban, beszéd vagy ének közben megremegett és fekete, tágranyitott szeme a semmibe meredt. Mindnyájan megértettük. Férje első elesett elvtársaink egyike volt és Dára a maga bánatát még nem azonosította a sok elesett elvtárs halála felett érzet közös gyűlöletté és a győzelembe vetett hitte erősödött fájdalommal.

A többi elvtársnőhöz hasonlóan, Dára is azzal a rokonszenvvel foglalkozott Harryval, mint amelyet egy csintalan árva gyermek iránt

érezünk... De a csintalan, kedves gyermek megérezte Dára alig legyőzött bánatának varázsát és a társaságtól eltávolodva, álmodozó szemmel nézte a fiatal asszonyt. Azt már tudta, hogy nálunk tilos a szerelem. De ez a szerelem, amelyet magába fojtott, felületes természetének bizonyos komolyságot kölcsönzött. Amikor Dára futárként Obrenovára vagy Belgrádba ment, Harryn nyugtalanság és aggodalom látszott, amelyet nem tudott leplezni. A partizánkodásnak ebben az idejében, amikor a németek a hazaárulók segítségével még nem vezettek rendszeres támadásokat — nemcsak szabadabbban éltünk, mint bárki más Európában, hanem csaknem romantikus életmódot folytattunk. Váratlan támadásokkal súlyos csapásokat mértünk az ellenségre, az ütközet helyén csak halott ellenséges katonák maradtak, minket pedig a kukoricások vártak és nyájas ligetek védelmeztek. Fölöttünk volt az ég, körülöttünk a bájos Száva-vidék, halmok, szőlő, kukoricások, dinnyeföldek, paprikától és paradicsomtól zöld és pirosuló mezők — mindenütt szívünkhöz nőtt népre találtunk. Később sokkal nehezebb és keményebb ütközetek, nagyobb erőfeszítések és áldozatok következtek, olyanok, amelyeket akkor még el sem tudunk képzelni. De kezdetben mindent csaknem regényesnek éreztünk, a szabadság érzete pedig felbecsülhetetlen volt. Ebből, a szinte felfoghatatlanul szabad légkörből, amit mint saját világot hordoztunk magunkkal, mert Dára a megszállók poklába, ott járt-kelt állandó veszély közepette, anélkül, hogy elfogták volna. Arcáról és szeméről le kellett törölnie a szabad partizán erdők lehellejét, nehogy arról ismerjen rá a számtalan véreb. Amikor visszatérte az első partizán őrszettel találkozott, arra ismét a régi, szabadsághoz szokott arc lett. Harry felragyogott láttára, mintha felhők vonultak volna el lelkéről.

Harry a német tehergépkocsik elleni rajtaütésekben, a csendőrök, a Lyotics- és Nedics-pártiak elleni harcokban rendkívüli bátorságot tanúsított.

— Nix lassan, nix hátra! — kiáltással rohant előre, álló helyzetből célzott, lőtt. Emiatt gyakran megrótták fegyvelemsértésért. Elismerték bátorságát, de még nem eskedték fel. Ezekben az időkben kezdtek a partizánok felesküdni arra, hogy hívek lesznek a harchoz, az osztagokban pedig egyre szilárdabb lett az öntudatos fegyelem.

Amikor azonban az elvtársak egy új csoportja tett esküt az egész arcvonal előtt, Harry is ünnepélyesen letette a fogadalmat. Le kellett fordítanom és meg kellett magyaráznom neki az eskümintát.

Amikor felolvastam neki: „Én Harry Schichter, a német nép fia, esküszöm, hogy erőmet és életemet nem kímélve, minden feladatomat végrehajtva harcolni fogok a megszállók ellen a szerb nép felszabadításáért...” ekkor Harry zavarba jött:

— De Jován, én nem csak a szerb népért harcolok... Végül is, én... És egyszerre nekem is furcsa lett az eskü szövege: „a német nép fia” — hiszen mi, a szerb nép fiai éppen a németek ellen harcolunk! De amikor tovább olvastam: ... mert ily módon harcolok a saját és minden leigázott nép felszabadításáért”. Harry megnyugodott.

Az egész arcvonal előtt, izgatottan, kissé hebegve mondta utánam Harry, a német nép egyik ritka fia, aki erre az útra tért, az eskü szó-

vegét. A szerb népet említő szavaknál pillanatnyilag bizalmatlanul nézett rám, nem csapom-e be. Amikor a saját népéről szóló szavakat mondta ki, arca felsugárzott, kemény és meggyőző kifejezést nyert, s azzal fejezte be esküjét, hogy életét adja a fasizmus elleni harcban és soha sem lesz esküszegő.

Láttam rajta, hogy elmerengett: saját népéről gondolkozott. Nem szokta meg az elmélkedést, de nálunk megtanult gondolkozni. Láta és hallotta, mit művelnek hazánkban a német fasiszták, sőt már kezdte megérteni azt is, miről beszélnek századértekezleteinken. Megértette, hogy az öntudat dacol a fasiszta erőszakkal. Azt is látta, hogyan fejlődnek harcosaink szellemileg napról-napra. Többé nem említette, hogy elvtársaink primitívek, azt sem mondta többé, hogy ő nem állatkereti példány, mert mindinkább érezte, hogy a fasizmus német „civilizáltsága”, amelyről korábban nem gondolkozott, tulajdonképpen közel áll az állatkerthez. Minél jobban összeforrott a szerb nép fiaival, annál többet gondolkozott saját népéről. Nem volt föbbé meggondolatlanul vakmerő, bátorsága mind több értelmet nyert.

Híres és legendás lett az egész Száva- és Tamnava-vidéken, sőt másutt is. Nevét már a parasztasszonyok és a gyermekek is ismerték. Meséltek hőstetteiről, csínyjeiről és különcködéseiről. Beszéltek arról, hogy amikor repülőgép zúgása hallatszik, Harry felmászik a legmagasabb fára és onnan, a gép berregése és alakja szerint jelzi, stuka, vagy szállítógép közeledik, rejtőzködjünk-e el, vagy sem. A távcsöveket, revolvereket, géppisztolyokat és golyósórókat úgy kezelte, mint a gyermek kedvenc játékszereit, de úgy is, mint a jó katona, akinek a fegyver a legbecsesebb holmija. Az újoncnak szeretettel magyarázta a fegyverek tulajdonságait. Szeretett szépen öltözködni, szerzett hát magának nyári és téli tisztí zubbonyt, feszesre húzta derékszíját, amelyen jó pisztoly lógott — félreccapott sapkájában olyan volt, mint valami amerikai filmpiperkóc katona-figurája.

Harry már sok német katonát ölt meg, mert golyói soha sem tévesztettek célt. De még nem vívott közelharcot a németekkel a harctéren, ahol az ellenfelek teljesen összekeverednek. Ekkor következett a Száva-vidéki zászlóalj nagy frontális támadása a Nedics- és Lyotics-pártiak s a németek ellen. Éjjel-nappal tartott ez a támadás s minden úgy összeza-varodott, hogy sokan azt nem tudták, ki kerekedett fölül.

Éjszaka őrszolgálaton voltam; de mert elfelejtettek leváltani, hát bevártam a hajnalt is. A távolból egész éjjel úgy hallatszott a motorok moraja, mintha köveket görgetnének. A kutyák rémülten üvöltöztek. Az első kakaskukorékolással megvirradt a hajnal. Az ágakon, mint színes gyöngyök, esőcseppek csillogtak, a láthatár fölé a hajnalpír könnyű felhője emelkedett, a madarak pedig, felébredve, vidáman csicseregtek. Semmi határozatott nem lehetett hallani, de a messzeség mintha tompán dübörgöt volna. Ekkor a közeli faluból egy cigány rohant hozzánk és kapkodó lélekzettel, riadtan lihegte:

— Ezer német.. rengeteg tehergépkocsival... összefogdosnak mindenkit. Gyilkolnak, a gyermekek szemét vájják ki... Segítetek, elvtársak, elvesztünk...

Jelentése pontatlan, riasztó volt. Vláda, a politikai biztos összerán-
colva szelíd, sovány arcát és feltűnően hosszú bajusza alatt haragosan
rágcsálva keskeny ajkait, türelmetlenül hallgatta a megriadt hírnököt.
Láttam azonban, hogy Vládának már pontosabb értesülései vannak. Az
indulásra készülődés közben hallottam futárunk szavait:

— Itt van Kócsa.

Kócsa, osztagunk parancsnoka, Spanyolországban ütegparancsnok
volt, sokféle harcmodort sajátított el.

Mivel tegnap este esett az eső, zászlóaljunk egységei az erdőcs-
kében lévő pajtákba száilásolták be magukat. Mellettem vonultak el a
szakaszok. Más beosztásom nem lévén, az utolsó szakaszhoz csatlakoz-
tam. Az ilyen harcokban a harcosok, különösen ha újoncok, nem tud-
ják áttekinteni a helyzetet és nem tudják pontosan, mi történik. A sza-
kasszal együtt vágtam át a kukoricáson. Egyszerre csak megszakadt az
összeköttetés, a parancs elmaradt, vagy a szakaszparancsnok nem je-
gyezte meg jól. Az elvtársak vitatkoztak; egyesek azt mondták, hogy
vissza kell térni, mások pedig azt, hogy előre kell menni. Tanácstalanul
álltunk. Még nem hallatszott semmiféle harci zaj, csak sikoltás és jajgatás
szűrődött felénk messziről. Ki-kikémleltem a kukoricásból a tisztásra,
s egyszer csak a távolban Harryt pillantottam meg: kinyújtott nyakkal,
leszegett fejjel, egyik kezében puskával, másikban zsinóron lógó revol-
verrel futott. Oly gyorsan rohant, mint a menyét, szaglászva, mint a
nemes vadászkutya. Szívembe kétely lopakodott. De valóban Harry
futott valahova, egyedül... tőlünk messze, a mieink nélkül.

Abból az irányból, ahol falunak kellett lennie, asszonyok fojtott
jajgatása hallatszott: a németek jönnek?...

Egyszerre csak előkerült Harry, már messziről integetve.

— Hála Istennek, hogy rád találtam, mert a többiek nem értettek
volna meg. Parancsot hozok. A mieink elfoglalták a falú fölötti állást.
Induljatok ebben az irányban balra, ott van a parancsnokhelyettes, aki
beosztja az őrzásokat. Ha szétszóródunk, a gyülekezési hely a harc
után az Ustye melletti erdőben lesz.

Egészen felhevült és vörös volt, mialatt beszélt. Sietett, de menet
közben még visszaszólt:

— Amikor berohantam a faluba és megkérdeztem, hol vannak a
németek, néhány buta asszony megijedt. Azt hitték, hogy hitlerista
vagyok, térdre estek és úgy könyörögtek, ne bántsam a gyermekeket.
Mind a három faluban németek vannak. Azt hiszem, lesz ma hadd el
hadd!

Már ment is. Eszembe jutott, hogy mellette kellene lennem. De
elszégyeltem magam, hogy gyanakodtam rá. A faluban járt, ahol né-
metek vannak. Vagy talán mégis...?

Egy önkéntes őrzárhoz kerültem, amelyet a parancsnok azzal küldött
ki, hogy járja végig a falut, de hagyja, hogy addig nem szabad
tüzet nyitni, amíg meg nem kezdődik a támadás. Több ilyen őrzárat
indult el: nem tudták pontosan, milyen feladat vár rájuk. Később talál-
koztunk a falu körüli kukoricásokban. A németek észrevettek minket és
valószínűleg azt hitték, hogy zömünk akarja őket bekeríteni. Csak a
csata után értettem meg, miből állt az osztagparancsnok terve.

Az őrjáratral együtt osontam át a kukoricáson és kijutottam a kukoricaerdőnek a falu felé eső szélére. Azonnal észrevettem a németeket. Amikor már húsz lépésnyire voltunk tőlük, ők is észrevettek bennünket. Egyszerre csak közvetlen közelünkben géppisztolysorozatokat kelepelték: Harry és Kecics Bóra, mindenről megfeledkezve, harci lelkesedéstől sugárzó arccal lötték a német tehergépkocsikat. Mi továbbmentünk és miután rátaláltunk a parancsnokhelyettesre, az ütközetnek egyik fontos feladatát hajtottuk végre — tüzet nyitottunk a temetőből és magunkra vontuk az ellenség ágyútüzét, amelyből később kicsúszunk.

Csak másnap reggel találkoztunk a Drina és Grabovac között fekvő erdőben. Csak most, egy egész napi és éjszakai megszakítás nélküli tüzelés után tudtuk meg, mi történt. A főerőnk állása elleni négy egymást követő kemény roham után a németek visszahúzódtak a faluba, felkészülve arra, hogy magukkal viszik az összefogott parasztokat. Ekkor azonban hirtelen több oldalról tüzet kaptak, őrjaraik mindenütt partizánokba ütköztek s ráadásul meg a temető felől is erős tüzet nyitottunk rájuk, mintha ott lenne főerőnk hadállása. A kezdetben elfoglalt állások ellen indított német támadás véres kudarcra végződött, a hitleristák csatlósáikkal együtt egy minden oldalról zárt tűzcsapdába kerültek. Alig tudtak visszavonulni, halottaikat és sebesültjeiket azokra a tehergépkocsikra rakták, amelyekről már előzőleg leugráltak és szertefutottak a foglyul ejtett parasztok. Egész nap visszhangzott a környék a lövöldözéstől. Az éjszaka folyamán még egyszer fellángolt a tűzharc: a banyani század rajtaütött a malomban pihenő németeken és így az egész német vállalkozást nem csak szélvertük, hanem félig-meddig meg is semmisítettük.

Hajnalban, a harc befejeztével bevártuk egymást az erdőben. Néhány elvtárs elmaradt, már el is sirattuk őket. A faluból érkezett elvtársak német holttestekkel teli tehergépkocsikról meséltek. De lassanként visszatértek az elesetteknek hitt partizánok is, csak Harry és Kecics Bóra nem jöttek meg. Nagyon fájlaltuk, de belenyugodtunk abba, hogy ekkora német veszteség mellett nekünk is legyen áldozatunk. Ekkor azonban megjelent Harry és Kecics Bóra. Az ellenséget üldözve egészen a legmesszebb eső falvakig elkalandoztak. Valósággal megtapogattuk őket, újból összeszámoltuk elvtársainkat és amikor láttuk, hogy mindnyájan együtt vagyunk, alig tudtuk elhinni, hogy ilyen szerencsések voltunk.

Ettől fogva Harryra a gyanú árnyéka se esett. Mindörökre a miénk lett.

Éppen azért mert bátor volt, Harry nem szerette, ha az elvtársak hősiességükkel dicsekedtek. A harc első hónapjaiban, amikor még a harcosok nem szokták meg a háború és a vitézség mindennapi voltát és amikor állandóan érkeztek újoncok, minden összecsapás után hosszú meséket szőttek a hősiességről. Ilyenkor minden mesélő megölt néhány németet vagy Nédicshívőt. Saját bátorságának dicsőítésében kétségtelenül az élen járt a kistermetű, ürge, berzenkedő Miloš. Arca durva vonású volt, szeméből pedig az önelégültség fénye csillogott. Életében többféle mesterséget űzött, bejárta egész Jugoszláviát és meg volt győződve arról, hogy mindent tud. „Kultúrbiiztosnak” kiáltotta ki saját

magát és bátor volt, de túlságosan becsvágyó. Ebben az időben a parancsnokság és a legénység közötti viszony még nem volt szigorúan meghatározva, éppen ezért a századokban történtek kisebb kilengések. Milos túlzásba vitte a dicsekvést, nagyon hangos és epés volt, képes volt harc közben, az ellenség közelében vitát kezdeni a hősiességről és magához ragadni a parancsnoklást. És épp Milos segített Belgrádban Harrynak megszökni a kórházból, ő juttatta ruhához és ő utasította útba, hogyan keressen kapcsolatot elvtársaikkal. Éppen akkor találkozott Harryval, amikor a fiatal német félmeztelenül átugrott a falon. Hazavitte, átöltöztette és elvezette az elvtársakhoz. Milos könnyelhívó volt és azt hitte, hogy Harry után most majd özönlének a német lázadók sorainkba és azt képzelte be, hogy a német hadsereg egységén nagy részt ütött. Harry lekötöztetettnek érezte magát vele szemben, Milos pedig Harrytól örök hálát várt és minél inkább növekedett Harry népszerűsége, annál nagyobbak látták saját érdemét. Dicsekedései már Harry idegeire mentek. Fecsegését hallgatva, Harry néha megállt előtte és arcfintorgatás és nyelvöltögetés közben tenyereivel a kelepelést utánozta. Milost „nagyszájúnak” nevezte és kigúnyolta, amikor megmentője emiatt megsértődött és csalódottnak látszott. Szegény Milost néha védelmembe kellett vennem, mert már túlzásba mentek kigúnyolásában. A tapasztalat élesszemű bírálókká tette az elvtársakat, Harry pedig kijejtette:

— A harcosnak nem kell beszélnie tetteiről. A harcos hallgasson, mások meséljenek hőstetteiről.

Amikor osztagunk Ub városkát ostromolta meg, a nehéz harcban Milos két elvtárral együtt elesett. Szomorúan mondta Harry:

— Nem lett volna szabad annyira kigúnyolnom. Jó bajtárs volt... és valóban ő tette lehetővé, hogy emberré legyek.

A lelkiismeretfurdalás a többieknek is különösen fájdalmassá tette Milos halálát.

Harry figyelmes barát tudott lenni, a lovakhoz szinte gyengéd volt. Gyakran segédkezett a sebesültek kötözésénél, a sebesült lovakról pedig megható figyelemmel gondoskodott:

— Ők is harcosok — mondta.

Egy alkalommal a kozsuári erdőben leszámoltunk egy fiatal német Gestapó-ügynökkel és a rendőrségi gépkocsin vele utazó három áru-lóval. Az ítékezés a tamnavai zászlóaljnál történt, de Harry, amint tudomást szerzett a dologról, odafurakodott és azt kérte, hogy ő hajtsa végre az ítéletet.

— Fel kell őket akasztani, nem agyonlőni! — kiáltotta. Kegyetlen volt. Felemelgetve és a földre eresztve a még zöldfülű, rövidnadrágos ifjú Gestapó-ügynököt, eltorzult arccal kiabálta:

— Az ötödik hadoszlopért! Így jár az ötödik hadoszlop tagja!

A Gestapó-ügynök halálra rémülten könyörgött neki:

— Harry, te legalább megértesz, kegyelmezz nekem!

Harry még jobban feldühödött azon, hogy a Gestapó-fióka megértést követelt tőle és ráordított:

— Nincs kegyelem az ötödik hadoszlop számára!

Tettéknek híre megelőzte Harryt a zászlóaljnál és Harry mint a nap hőse érkezett közénk. Sok elvtárs helyeselte tettét.

— Ez aztán igen, ez nem tréfáll

Azonban a törzsnél felháborodtak Harry tettén. Meghagyták, hogy fedjem meg és mondjam meg neki, hogy eljárása nem volt partizánhoz és művelt emberhez méltó — sőt a fegyelmet is megsértette. Természetes, hogy nem a hitlerista iránti érzélgőségről volt szó, hanem arról, hogy a büntetést mint büntetést értelmezzék és még a bosszú esetében se fejlődjék ki harcosainkban a kegyetlenség érzése! Hiszen erkölcsileg felemelkedett harcosainkról volt szó, akiket a fasiszták mint primitív vadembereket akartak beállítani.

Harry először élvezte a dicsőséget, de aztán elment bekötözni sebesült lovát. Vacsoraosztáskor mellém ült. Gondtalannak látszott és evéshez készült. Figyeltem s amikor megérezte tekintetemet, megkérdeztem:

— Ízlik a vacsora, Harry?

— Miért kérdezed? — nézett rám, mintha sejtene valamit.

— Mit gondolsz Harry, méltó hozzád, a népfelszabadító mozgalom harcosához, hogy hidegvérűen kéjelegj a hóhér szerepében?

— Az ötödik hadoszlophoz tartozott és még azt követelte, hogy mint német megérintsem őt.

— Igen. Megkaptá, amit megérdemelt. A gazembereket meg kell büntetni. Minden gonosztevőt irgalmatlanul ki kell írtani. Ez azonban igazságos ítélet és semmi köze a kínzás élvezéséhez. Nem gondolod, hogy evvel lealacsonyítod magad? Mi bosszút állunk, de nem vagyunk hóhérok, mint a fasiszták.

Nagyon le volt verve. Láttam, hogyan változik meg az arca, hogyan homályosodik el a szeme. Sajnáltam.

— Igazad van. Soha föbbé nem teszem. Más a harc, más a kínzás. Igazad van, elvtárs. Ez még hitlerista nevelésem maradványa. — Megrázkodott. — Csak most borzadok, csak most érzem, milyen buta voltam, amikor arról beszéltem, hogy a partizánok primitív emberek.

Ellenálhatatlan szükségét éreztem, hogy kezemet a vállára tegyem.

— Ne szomorkodj túlságosan, Harry. Csak a módszerben hibáztál, egyébként a fasisztákat gyűlölni kell. Jó, hogy gyűlölöd őket. E gyűlölet változtatott meg, ez tett új emberré, olyan emberré, aki tiszteletet kelt. Azt hiszed, hogy a partizánok nem maradtak volna valóban primitívek, ha a vezetőség nem nevelné őket?

— Most már én is látom és azt hiszem, éppen ebben van a mi erőnk.

Azt mondta a „mi erőnk”. Megrázó volt ezt Harry szájából hallani. Közvetlenül és önkéntelenül mondta ki: „mi”. Már nem voltunk „ti”, nem voltunk idegenek.

De még néhány napig elgondolkozva járkált. Nemsokára ezután új beosztást kaptam, megváltam eddigi egységemtől, az elvtársaktól és Harrytól. Akkor láttuk egymást csak, amikor hivatalosan kerestem fel a századot.

Harry időnként rosszul megfogalmazott, de meleg, szívbőljövő német szavakkal írt levelecskéket küldözgetett nekem. A szerbet már valahogy fürte, de írott német nyelvén sem volt sokkal jobb. Egyszer a

kórházból írt, panaszkodott, hogy egy kissé megrokkant és bántja, hogy nem harcolhat. „A harc az én elemem” — írta.

Amikor kikerült a kórházból, az osztágban, amely nemcsak növekedett, hanem új és szilárdabb alakot öltött, nem találta helyét. Katonai tudása és harckészsége alapján Harryból parancsnok is lehetett volna, azonban nem tudott eléggé szerbül és mert egyénieskedő volt, nem értette meg teljesen az új, alakulásban lévő hadsereg jellegét. Sokszor meggondolatlanul előretört, nem volt tisztában a vezetőség elgondolásaival és nem értette, miért kell visszavonulni, mielőtt a katonák harcikedve kielégült volna.

Amikor az Ub nevű városba betörtünk, Harry kitüntette magát kézigránátokkal végrehajtott támadásával. Most azt várta, hogy az elvtársak teljesítik ígéretüket és rábizzák egy kézigránátos szakasz vezetését. Arról is álmodozott, hogy ez a szakasz majd valami önállóságra tesz szert.

Az Októberi Forradalom első háborús évfordulója előtt találkoztam vele ismét egy tamnava-i faluban, ahol előadást rendeztünk a harcosok és a helybeliek részére.

Már akkor észrevettem őt, amikor kissé megkésve belépett a tanterembe. Egy kicsit megsoványodott, sápadt és gyűrött volt, hiányzott szokott frissessége és fölényessége. Odamentem hozzá. Sokáig szorongatta kezemet és kissé bánatosan mondta:

— Ha tudnád, mennyire örülök, hogy látlak. Az egész régi társaság szétszóródott. Egyesek politikai biztosok lettek, mások parancsnokok, te meg elmentél a zászlóaljtól. Egyedül maradtam, a régi elvtársak nélkül, egyik egységből a másikba helyezgettek.

— Ne szomorkodj, Harry! Te hős vagy, ezt mindenki elismeri és mindenki szeret. Még a főparancsnokság jelentésében is megdícsértek. De annak a régi társaságnak szét kellett szóródnia. Csodálatosan szépek voltak azok az első napok, de a partizán-romantika múlóban van, más harcok következnek.

— Tudom. Mind inkább hadsereggé válunk. Szigorúságra és fegyelemre van szükség.

— Társaságot meg mindenütt találsz!

Megsímogattam az arcát, amelyet félszeg mosoly világított meg.

— De nem vagy valami jó színben, barátom!

— Semmi. Kissé elhagytam magam. De elmúlik ez is. Harry csak Harry marad!

És valóban minden jelenlévő tudta, hogy Harry mindig Harry marad. Meglátszott ez a reája irányuló szeretetteljes tekintetekből is. Érezte a feléje áradó szeretetet, de úgy tett, mintha semmit sem venne észre.

— Meghallgattam a műsort. Már elég jól megértem. Jól beszéltek a néphez, a versek erőteljesek, mindenkit magukkal ragadnak. Figyeltem az emberek arcát, mialatt az öreg Vujadinról szóló éneket hallgatták, s még az egyfelvonásost nézték. Szinte az arcukról lehetett leolvasni, mit éreznek. Hanem szeretnék valamit mondani: többet kellene beszélni a kommunizmusról a partizánoknak és a népnek. Nem gondoldod? Miért nem beszéltek erről többet?

Hosszan a szemébe néztem. Arca komoly, érett volt, szavaiban nem lappangott többé az a sihederes hetvenkedés, amit akkor láttam rajta, amikor arról beszélt, hogy az Internacionáléért harcol.

— Te tudod, Harry, hogy a harcot a Kommunistá Párt indította meg. Ez általános népi küzdelem, a céljai is általános népi célok. A harcok közben a célkitűzések világosabbak lesznek. Mindenekelőtt a megszállóktól és az árulóktól kell megszabadulnunk. Arról pedig, amit te mondtál, akkor beszélnek majd, amikor kell és ahogyan kell. Te a saját népedre is gondolsz, nem?

— Igen. Gondolkozom, mi lesz vele. Szégyenkezem miatta, de kívánom, hogy ne veszítse el jövőjét.

— Ez a német néptől függ, Harry. Te a magad részéről megtette a kötelességedet. Hű vagy hozzánk, néped jövőjéhez sem te lettél hűtlen, ellenkezőleg, ők maguk hagyták cserben jövőjüket.

Néhány napra rá a németek megkezdték tárnavaik nagy támadásukat. Ez a vállalkozás egy része volt a szerbiai osztagaink elleni általános támadásnak. Nagy erővel törtek előre a németek: tűzérővel, légerővel és gépesített csapatokkal. Mindenfelől tompa moraj és lövöldözés hallatszott. A népet aggodalom töltötte el. Osztagunknál éppen akkor készültünk az Októberi Forradalom megünneplésére. Og-lágyenovácon kezdtük, Podgorjében folytattuk. November hetedikén a németek kiszorítottak bennünket Kocelyev városkából és a környező nagyobb helységekből. Az Oszladicból látszó dombon már a borús délelőttön észrevettem alakulatunk szaggatott, hosszan kígyózó menetoszlopait. Az utolsók között vonult vissza a törzs. Meredek hegyekre hágtunk fel, lent csak két század maradt utóvédnek.

Minél magasabbra jutottunk, annál inkább ritkultak a felhők és a köd, alattunk pedig erdős völgy terült el ködfoszlányokba burkolt falvakkal. Időérzetemet elvesztettem, nem tudtam, délelőtt van-e vagy délután. Most is végtelen szomorúság töltött el, mint mindig, valahányszor a túlerőben lévő ellenség elől el kellett hagynunk azokat a falvakat, amelyeknek népe bennünk látta megmentőjét. Szörnyű teher volt ez a lelkemen, szinte testileg éreztem. De minél magasabbra jutottunk, a világ annál anyagtalanebbnek, légiesebbnek tűnt fel, mintha valahova, a végtelen magasságba emelkednének, ahol megszűnik a nehézkedési erő. Lent sötétedett, de fent még világos volt; az a szürkület előtti különös fény ömlött el a tájon, amelyben minden csodálatosan tisztává és állászóvá lesz — és lent, a mind sűrűbb alkonyatban tüzes csillagok gyűltak ki. Az ellenség gyűjtogatott a falvakban. Hirtelen magam előtt láttam a nyomott hangulatú parasztokat, akik tudták, hogy a harcnak még nincs vége. Szomorúan néztek utánunk. Az egyre fogyó alkonyi fénytől megvilágított menetben gyűlölettől izzó új arcokat láttam, azoknak a fistalembereknek az arcát, akik a védtelenül maradt falvaktól indultak el velünk. Ezek most acélosodtak meg nemajkuvó harcosokká, bosszúállókká.

Lassanként a legmagasabb csúcsokra is rátelepedett a szürkület. A nap eltűnő sugara még egy utolsó pillantást vetett a tájra, Szerbiára — amelyet nem lehet felperzselni, sem leigázni. Valahol az előttünk

emeikedő hegyormok mögött fekszik Uzsice, ott van a főparancsnokság, amely örökdiik felettünk. A visszavonulást fedező két század minden oldalról körülvéve még harcolt. Hallgattuk a lövöldözést és azt gondoltuk: mindegyikünk kitartana így, ha rákerülne a sor.

A csetnikekkel harcolva érkeztünk el Peckáig. A szakállasok Mihajlovics Dráza utasítására akkor már megkezdték áruló tevékenységüket. Peckán tudtuk meg utóvéd-századaink sorsát. A két század harcosai kisebb csoportokban szállingóztak utánunk. Szétszóródtak, amikor kitörték a gyűrűből, de már gyülekeztek.

Ekkor terjedt el a hír, hogy Harry elesett. Senki sem hitte el, mindenki lehetetlennek, álhírnek tartotta és remélte, hogy majd csak megérkezik az utolsó harcosokkal.

A két falu között, a folyócska mellett vezető úton találkoztam egy ismerős elvtárrsal. Alig ismertem meg, annyira elcsigázták a fáradalmak és arcát sűrű borosta sötétítette el. Bogdán volt ez, annak a századnak a politikai biztosa, amelybe Harry is tartozott.

— Bogdán, maradt-e élve közületek valaki? — kérdeztem azona látszólag gondtalan hangon, amelyen a partizánok beszélgettek olyankor, amikor tudják, hogy baj van.

— Maradt bizony. De tizenöt bajtárs elesett. Én épp akkor érkeztem meg, a főrsnél voltam. Hát, a keservét, vannak a világon kutyák emberbőrben! A németeket azok a gyalázatosak, azok az atávalók, a hazaárulók vezették! Ismerik a terepet, mint a tenyerüket. Köztük voltak azok a szakállasok is, akik néhány nappal ezelőtt vendégként látogattak meg bennünket Kocelyevón. De tartottuk magunkat reggeltől sötét éjszakáig. A mienk közül tizenöten estek el, de közülök több mint százan fűbe haraptak.

— Bogdán, mi történt Harryval?

Élményektől fáradt szeme mozdulatlaná meredt:

— Harry? Nincs többé. Saját két karomban tartottam, amikor kiszenvedett. Elhallgatott és önkéntelen mozdulatot tett. A kezére meredve folytatta:

— Láttam, amikor elesett és sovány arcát a tamnavai földbe fúrva, görcsösen tépdeseft egy csomó féltgmegfagyott fűvet. Az utolsó lehetőségig küzdött. Amikor odafutottam hozzá és felemeltem a fejét, tágranyított szemmel nézett rám, majd nagy kínnal mosolyra húzta arcát, mintha kacintott volna:

— Harry nix vissza, mi?

Bogdán elhallgatott. Azután valahonnan, egészen mélyről feltört belőle:

— Harry nix vissza! Valóban nem hátrált meg!

Harry elesett. Mozcékony, örökké nyugtalan, arca utolsó firtorba merevedett, szája megtelt tamnavai szerb földdel, amelyért harcolt, míg utolsó gondolata bizonyára az a megalázott és megvetett Németország volt, amelyet a barbárságtól felszabadítva akart látni — és egy öreg-asszony, aki hiába várja, nem látja többé fiát.

Schichter Harry hű maradt esküjéhez: a német nép ama kevés-számú fiainak egyike volt, akik ebben a háborúban valóban a német nép jövőjéért is áldozták életüket.

Este, mialatt egy elhagyott házban, a sutban hevertem, úgy éreztem, hogy Harry mellett van. Tudtam, hogy nem sajnálta, hogy elesett, hogy másképp halt meg, mint ahogyan a német katonák pusztulnak el azokban az országokban, amelyeket le akartak igézni.

A szobába, ahol az osztag kultúrscsoportja helyezkedett el, feküdt egy köpenyen Keta. Csak nemrég érkezett meg Belgrádból, ahol illegális munkát végzett. Alig tudott kicsúszni a halálos csapdából, még tele volt borzadálykeltő benyomásokkal, de a partizánoknál felvidult és minden elvtárshoz testvériesen, csaknem anyásan gyengéd volt. Elalvás előtt, a meneteléstől és a munkától fáradtan felemelte fejét, felkönyökölt és a félhomályba meredve suttogta:

— Harry! Te drága, féktelen gyerek! Nem tudom elhinni, hogy nem vagy már közöttünk.

Álomtalanul feküdtem, tisztán hallottam sóhajtását. Hány elvtárs elesett már, pedig ez még csak a kezdet! Megszoktuk már a veszteségeket. Miért hat ránk mégis olyan szokatlan erővel Harry halála?

Különös fájdalmat éreztem, hogy ez a dacos, kedves fiú, aki soha sem volt orvostanhallgató s Goethét sem ismerte, de tudta, mit kell tennie — nincs többé. Fáj, hogy ez a gyerkőc, aki soha sem hengegett hősiességgel. — mert hős volt — de aki kissé fódított, hogy szépiése a dolgokat — fájdalom, nincs többé, nem érhetette meg a szabadságot, amiért harcolt. Enyhén gúnyolódva, de meggyőzően mondta, hogy ha eljön a szabadság, a népi milícia, vagy ahogy ő mondta, a „Cseka” parancsnoka szeretne lenni, mert a fasizmust pusztítani kell a győzelem után is. Nagyon fáj, hogy nem láthatom többé kissé szeplos, keskeny, fehér arcát, halvány szemöldöke alól fénylő világoskék szemét, nem hallhatom kissé rekedtes hangját. De végtelenül örültem annak, hogy Harry Schichter, annak a népnek a fia, amelyet mi szívből gyűlölünk, nem lett hűtlen esküjéhez, amit utánam mondott a Száva-vidéki század előtt.

Elesett és nem tudja, hogy Dára sincs többé, a csodálatos Dára, aki közömbös mosollyal ment a veszedelembé, szabad óráiban pedig körmeit és haját ápolta. Megölték a csetnikek tizenhat törbeccsált elvtársnőjével együtt. Nincs Dára, akibe titokban szerelmes volt, nincs Kecsics Bóra sem, akit Harry éppúgy csodált, mint ahogy az őt tisztelte — a dacos Bóra, aki hősiességek közepében, az ő figyelmetlensége folytán veszélybe került szakaszát védve esett el. Nem tudja, hogy nincs többé Velja, a soffőr sem, akivel együtt került az osztaghoz, az a Velja, aki valamikor gyengeségből otthagyta a proletáriátus ügyéért vívott küzdelmet, de aki ebben, a szabadságért folytatott népi harcban jóvátette hibáit, hősiességgel halt meg, haláltusájában is irányítva szakaszát.

Bizony Harry, nincs többé sok drága elvtárs és elvtársnő, akikkel együtt lelkesedtünk és harcoltunk a Száva-vidéken a felkelés első napjaiban! De téged, noha német voltál, népünk, az a nép, amelyet neked — Hitler parancsa szerint — össze kellett volna zúznod, szívébe fogadott. És evvel a szívvel, amely erősebb, mint bármikor, a te szíved is együtt dobog.

(A fenti elbeszélést a szerzőnek »Igaz legendák« című, sajtó alatt levő novelláskötetéből közöljük.)